

Akademik Etik ve Sorumluluklar

Dr. M. Levent ÖZGÖNÜL
Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı
17.04.2025

ETİK

- Etik, sözcüğü eski Yunanca Ethos sözcüğünden gelmektedir.
- Günümüzdeki anlamı, insan tutum ve davranışlarının iyi-doğru ya da kötü-yanlış yönden değerlendirilmesidir.
- İyi ve doğru kavramlarının ne olduğunu, mutlak iyi, mutlak doğru olup olmadığını ve bunlara ulaşıp ulaşılamayacağını araştıran felsefe etkinliğinin temel alanlarından birisidir

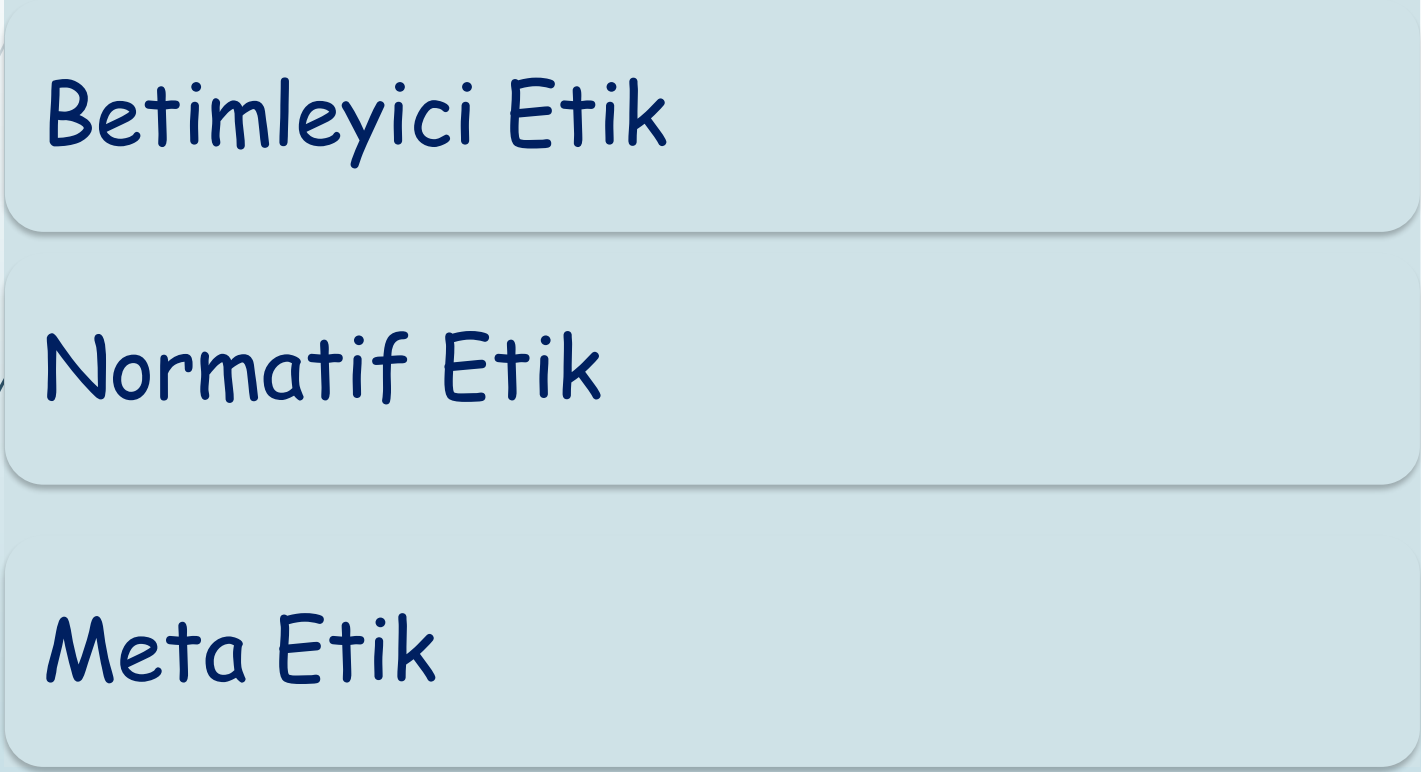
FELSEFE

Epistemoloji
Ontoloji
Aksiyoloji

- Etik
- Estetik

ETİK

Betimleyici Etik

Normatif Etik

Meta Etik

TEMEL YAKLAŞIMLAR

➤ MUTLAKÇILIK

➤ GÖRECECİLİK

MUTLAKÇILIK

- Tüm zamanlarda ve tüm toplumlarda geçerli olabilecek evrensel etik ilkelerin ve bunu ortaya koyan bir etik düşünmenin varlığını savunan yaklaşım.

GÖRECECİLİK

- İyinin ve kötünün, doğrunun ve yanlışın evrensel ilkeleri olmadığını, yalnızca etik ilkelerin değil, bizzat etik düşünmenin de toplumdan topluma ve tarihsel süreç içinde anlam değiştirdiğini savunan bu görüşte kültürel farklılıklar önemlidir

MUTLAKÇI YAKLAŞIMLAR

- Erdem Etiği
- Ödev Etiği
- İlkeci Kuramlar
- Haklar Etiği
- Sonuçsalci Kuramlar
 - Yararcılık
 - Toplumsalcılık

GÖRECECİ YAKLAŞIMLAR

- Vaka Temelli Etik Kuramlar
- Varoluşçu Etik
- Feminist Etik
- Anlatısal Etik

İLKECİ ETİK KURAMLAR

- Tom L. Beauchamp ve James Childress, ilkeci bir kuram oluşturmuşlardır.
- İlkeci etik kuramlar sağduyuya ve genel ahlâka dayanırlar. Bu nedenle bir değil, bir grup ilke üzerine temellenirler.
- Ülkemizde “Dört İlke Kuramı” olarak da bilinen bu kuram özellikle tıp etiği alanında, çok yaygın kullanıma ulaşmıştır.

İLKECİ ETİK KURAMLAR (PRINCIPALISM)

TEMEL (BİRİNCİL) İLKELER

- Yarar Sağlama
- Zarar Vermeme
- Özerkliğe Saygı
- Adalet

İKİNCİL İLKELER

- Dürüstlük
- Özel Yaşama Saygı
- Gizlilik
- Sadakat

AKADEMİK GÖREVLER

EĞİTİM

BİLİM

ETİK İLKELERE SAYGILI OLMA

- Biyomedikal araştırmaları kapsayan yönerge ve kılavuzlarda yer alan benimsenen etik ilkeler ve etik normlar.

Araştırmaya Katılan Gönüllülerin

- Onurlarının,
- Haklarının,
- Güvenliklerinin,
- Esenliklerinin koruması gerektiğini belirtmektedir.

-
- ➡ **Etik;** bilim dünyasında yürütülen araştırma ve yayınların toplum önüne "açık alın"la çıkmasını sağlayan bir unsurdur. "Biz bu çalışmaları bilimsel gerekçelerle, ama ... noktalara hassasiyet göstererek, ... noktaları dikkate alarak yaptık"; "insanlara rağmen değil, onlara bilgi vererek, onları aydınlatarak, rızalarını alarak yaptık"; "dürüstçe yazdık" diyebilmenin tek yolu etik ilkelerini araştırma ve yayın sürecinde hayata geçirebilmiş olmaktır.

ETİKTEN SOYUTLANMIŞ BİLİM
İNSANLIĞA HİZMET EDEMEZ

Yaşanan Tarihi Kötü Deneyimler ve Kuralların Geliştirilmesi Zorunluluğu

- Nazi Hekimlerinin Denemeleri (II. Dünya Savaşı)
- Sulfonamid Elikser Olayı (1938)
- Talidomid Faciası (1957-1961)
- Jewish Kronik Hastalıklar Hastanesi Çalışması (1963)
- Willowbrook Okulu Hepatit Çalışması (1963-1966)
- Tuskegee Sifiliz Çalışması (1932-1972)

ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

- Nuremberg Code (1947)
- Dünya Tıp Birliği Helsinki Bildirgesi (1964-2024)
- Dünya Psikiyatristleri Birliği Hawai Bildirgesi (1977)
- Belmont Raporu (1978)
- Dünya Sağlık Örgütü ve Uluslar arası Tıp Bilimleri Konsülü (CIOMS) Kılavuzu (1982)
- İyi Klinik Uygulamaları Kılavuzu (1991-1996)
- Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi (1997-2002)
- UNESCO "Biyoetik ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 19.10.2005

Nuremberg Code (1947)

1. Gönüllünün özgür rızası kaçınılmaz olarak gereklidir.
 - Bu rızanın geçerliliğini değerlendirme
 - Yükümlülük ve sorumluluk
2. Deney yararlanılacak sonuçları bakımından toplumun iyiliğine hizmet etmeli, başka araştırma gereçleri ya da yöntemleri ile ulaşılmayacak nitelikte olmalı, uygulanması gereksiz ve gerçek dışı olmamalı.
3. Deney öyle planlanmalı ve hayvan deneylerinin sonuçlarına, hastalık ya da diğer bir sorun hakkındaki bilgilere öyle dayandırılabilmelidir ki, umulan sonuçlar deneyin uygulanmasını haklı kılsın.
4. Deney bütün gereksiz bedensel ve ruhsal acı ve bedensel zararların engellendiği biçimde uygulanmalıdır.
5. Deney yöneticisinin aynı zamanda, a priori ölüm ya da kalıcı bedensel zarar meydana geleceğine dair varsayıma yol açacak bir neden belirlerse böyle bir deney uygulanamaz.

Nuremberg Code (1947)

6. İnsancıl anlam taşıyan sorun çözümünde ortaya çıkacak tehlike, sınırı aşmamalıdır.
7. Gönüllünün en küçük zarar olasılığından, sağlığın kalıcı zarara uğramasından ya da ölümden korumak için gerekli hazırlıklar yapılmalı ve yeterli önlemler alınmalıdır.
8. Araştırma ancak bilimsel eğitim görmüş kişilerce yürütülebilir. Araştırmayı yöneten ve uygulayanlarca araştırmanın bütün aşamalarında azami beceri ve dikkat gösterilmelidir.
9. Araştırma süresince gönüllü bedensel ve ruhsal olarak katılımının süremeyeceğine inandığı bir noktaya gelirse, araştırmanın sonlandırılmasına karar verebilme serbestisi taşınmalıdır.
10. Araştırmanın uygulanışı süresince araştırma yöneticisi gösterilen iyi niyet, özel beceri ve özene karşın araştırmayı devamında gönüllünün zarar görmesi, sağlığı kalıcı olarak bozulması yada ölümün söz konusu olacağına kanaat getirdiğinde araştırmayı sonuçlandırmaya hazır olmalıdır.

Belmont Raporu (1978)

BASIC ETHICAL PRINCIPLES (Temel Etik İlkeler)

- I. Respect for Persons (Bireye Saygı-Özerklik)
- II. Beneficence (Yararlılık)
- III. Justice (Adalet)

HELSINKİ BİLDİRGESİ (Ekim 2024)

75. DTB Genel Kurulu Helsinki, Finland.

- Dünya Tabipler Birliği (DTB) Helsinki Bildirgesi'ni, insanlara ait tanımlanabilir materyal ya da veriyi kullanan araştırmalar da dahil olmak üzere, insanlar üzerindeki tıbbi araştırmalarla ilgili etik ilkelere yer veren bir açıklama olarak hazırlamıştır.

ULUSAL DÜZENLEMELER

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

17. Maddesi:

I. Kişinin Dokunulmazlığı, Maddi ve Manevi Varlığı

- Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.
- Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.

TÜRK CEZA KANUNU

Madde 90-

(1) İnsan üzerinde bilimsel bir deney yapan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) İnsan üzerinde yapılan rızaya dayalı bilimsel deneyin ceza sorumluluğunu gerektirmemesi için;

- a) Deneyle ilgili olarak yetkili kurul veya makamlardan gerekli iznin alınmış olması,
- b) Deneyin öncelikle insan dışı deney ortamında veya yeterli sayıda hayvan üzerinde yapılmış olması,
- c) İnsan dışı deney ortamında veya hayvanlar üzerinde yapılan deneyler sonucunda ulaşılan bilimsel verilerin, varılmak istenen hedefe ulaşmak açısından bunların insan üzerinde de yapılmasını gerekli kılması,
- d) Deneyin, insan sağlığı üzerinde öngörülebilir zararlı ve kalıcı bir etki bırakmaması,
- e) Deney sırasında kişiye insan onuruyla bağdaşmayacak ölçüde acı verici yöntemlerin uygulanmaması,
- f) Deneyle varılmak istenen amacın, bunun kişiye yüklediği külfete ve kişinin sağlığı üzerindeki tehlikeye göre daha ağır basması,
- g) Deneyin mahiyet ve sonuçları hakkında yeterli bilgilendirmeye dayalı olarak açıklanan rızanın yazılı olması ve herhangi bir menfaat teminine bağlı bulunmaması, Gerekir

ULUSAL DÜZENLEMELER

- Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik 19.8.2011
 - Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik 13.4.2013
 - Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 25.6.2014
 - **MADDE 1** - 13/4/2013 tarihli ve 28617 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmeliğin adı aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"İlaç ve Biyolojik Ürünlerin Klinik Araştırmaları Hakkında Yönetmelik"
 - İlaç ve Biyolojik ürünlerin Klinik Araştırmaları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 13.09.2015
 - Yönetmelikte Değişiklik Yapan Yönetmelik Tarih:6/7/2022, Sayı 31888 - Tarih 24/9/2022, Sayı 31963
 - 27 Mayıs 2023. Sayı: 32203
- «BEŞERİ TIBBİ ÜRÜNLERİN KLİNİK ARAŞTIRMALARI HAKKINDA YÖNETMELİK»**

İYİ KLİNİK UYGULAMALARI KILAVUZU

- Temelini güncel Helsinki Bildirgesi'ne dayanan ilkelere alan iyi klinik uygulamaları, insanlar üzerinde yapılacak olan klinik araştırmaların tasarımı, yürütülmesi, kaydedilmesi ve raporlanmasına ilişkin etik ve bilimsel bir kalite standardıdır.
- İyi klinik uygulamaları araştırmaya katılan gönüllülerin hakları, sağlığı ve mahremiyetlerinin korunduğu ve araştırmadan elde edilen verilerin güvenilir olduğuna dair topluma güvence verir.

ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ

- Bilim insanları, araştırmacıları mutlak dürüstlük anlayışına sahip olma ve bu değerleri korumak durumundadır.
- Dürüstlük ve açıklık temel ilke olup bilimsel araştırmanın olmazsa olmazıdır.
- Bilimsel dürüstlük, temelinde güven duygusunun bulunduğu bir anlayış olup toplum içinde bilimcilere güven ve saygı duyulması önemlidir.

Bir bilimsel araştırmaya katılanlar aşağıdaki temel ilkelere kesinlikle uymak durumundadır.

- Tasarımda, projelendirilmesinde ve sürdürülmesinde, yürütülmesinde en yüksek mesleki standartlara sahip olmak,
- Araştırma sürecinde ve bulguların kaydında, analizinde özeleştiri, dürüstlük ve açıklığı elden bırakmamak,
- Aynı konuda araştırma yapmış veya halen yapmakta olan diğerk gruplara karşı saygılı davranmak, onların emeğine saygılı olmak ve bu tavırları makale hazırlanması ve yazılması sürecinde de sürdürmek, korumak

-
- Tüm bilimsel yayınların denetleyicisi bilim kamuoyudur. Onların sorumluluğu asla göz ardı edilemez.
 - Bilimcinin sorumluluğu uzmanlık alanına giren konulardaki yayınları izlemek, ortaya konulan savların, varsa yanlışlıklarını saptayacak biçimde incelemek ve yanlışlamak, bilimsel ortamda ortaya koymak, tepki vermektir.
 - Okuyucu, bilgili, ilgili ve cesur olmak durumundadır. Bilimsel yanıltmanın saptanması veya kuşkulanması durumunda editöre mektup yazılmalıdır.

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI

BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ YÖNERGESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç

Madde 1 - (1) Bu Yönerge, bilimsel araştırma, çalışma, yayın ve etkinliklerde uyulması gereken etik kurallarını ve yükseköğretim kurumlarının kendi bünyelerinde oluşturacakları bilimsel araştırma ve yayın etiği kurullarının görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır

İKİNCİ BÖLÜM

► Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler

Madde 4 - (1) Bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:

- a) İntihal: Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek,

Madde 4 - (1) Bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:

- b) Sahtecilik: Bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan veya tahrif edilmiş verileri kullanmak,
- c) Çarpıtma: Araştırma kayıtları veya elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,

Madde 4 - (1) Bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:

- ç) Tekrar yayım: Mükerrer yayınlarını akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak,
- d) Dilimleme: Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırıp birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayınları akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak.

Madde 4 - (1) Bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:

- **e) Haksız yazarlık:** Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek veya olan kişileri dâhil etmemek, yazar sıralamasını gerekçesiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkartmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,

(2) Diğer etik ihlal türleri şunlardır:

- a) Destek alınarak yürütülen araştırmalar sonucu yapılan yayınlarda destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile bunların katkılarını belirtmemek,
- b) Henüz sunulmamış veya savunularak kabul edilmemiş tez veya çalışmaları, sahibinin izni olmadan kaynak olarak kullanmak,
- c) İnsan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek,

(2) Diğer etik ihlal türleri şunlardır:

- ç) İnsanlarla ilgili biyomedikal araştırmalarda ve diğer klinik araştırmalarda ilgili mevzuat hükümlerine aykırı davranmak,
- d) İncelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri eser sahibinin açık izni olmaksızın yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak,
- e) Bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak,

(2) Diğer etik ihlal türleri şunlardır:

- f) Dayanaksız, yersiz ve kasıtlı olarak etik ihlal isnadında bulunmak,
- g) Bilimsel bir çalışma kapsamında yapılan anket ve tutum araştırmalarında katılımcıların açık rızasını almadan ya da araştırma bir kurumda yapılacaksa ayrıca kurumun iznini almadan elde edilen verileri yayımlamak,
- h) Araştırma ve deneylerde, hayvan sağlığına ve ekolojik dengeye zarar vermek,

(2) Diğer etik ihlal türleri şunlardır:

- i) Araştırma ve deneylerde, çalışmalara başlamadan önce alınması gereken izinleri yetkili birimlerden yazılı olarak almamak.
- ii) Araştırma ve deneylerde mevzuatın veya Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin ilgili araştırma ve deneylere dair hükümlerine aykırı çalışmalarda bulunmak.
- j) Araştırmacılar ve yetkililerce, yapılan bilimsel araştırma ile ilgili olarak muhtemel zararlı uygulamalar konusunda ilgilileri bilgilendirme ve uyarma yükümlüğüne uymamak,

(2) Diğer etik ihlal türleri şunlardır:

- k) Bilimsel çalışmalarda, diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri ve bilgileri, izin verildiği ölçüde ve şekilde kullanmamak, bu bilgilerin gizliliğine riayet etmemek ve korunmasını sağlamamak,
- l) Akademik atama ve yükseltmelerde bilimsel araştırma ve yayınlara ilişkin yanlış veya yanıltıcı beyanda bulunmak,

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Olarak Deđerlendirilemeyecek Haller

- Madde 5 - (1) Bir başkasının özgün üslup ve ifadesinin aynen kullanmamak şartıyla, anonim bilgilerin, bilim alanlarının temel bilgilerinin, matematik teoremleri ve ispatları gibi önermelerin çalışmalarda kullanılması etik ihlal olarak değerlendirilemez.